

ЄВРЕЙСЬКЕ ПИТАННЯ У ПРОГРАМАХ І ДІЯЛЬНОСТІ РУСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ РАДИКАЛЬНОЇ ПАРТІЇ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ ст.

У суспільно-політичному житті Галичини наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. важливого значення набуло єврейське питання. На нього особливу увагу звернули лідери Русько-української радикальної партії. Через співпрацю з євреями, які за чисельністю поступалися лише українцям і полякам, вони намагалися послабити впливи польських політичних сил і сприяти розв'язанню єврейської проблеми на галицьких землях.

Ключові слова: єврейське питання, радикали, українці, поляки, сіонізм.

Наприкінці ХІХ – на початку ХХ ст. Східна Галичина була одним із найбільших осередків єврейського населення в Австро-Угорщині. Згідно з переписом 1900 р. тут проживало майже 619 тис. євреїв,¹ що становило 12,9% від усього населення краю (4735477 осіб)². Для порівняння – у Чехії цей показник становив 1,62%, Сілезії – 1,66%, Моравії – 1,99%³. До цього варто додати, що дані статистики стосовно єврейського населення не є абсолютними, оскільки польська адміністрація Галичини завжди прагнула маніпулювати ними. Як наслідок, значною мірою за рахунок євреїв, кількість польського (римо-католицького) населення зростала, а українського (греко-католицького) зменшувалась. За таких обставин єврейське питання стало займати чільне місце в діяльності українських політичних структур, серед яких – Русько-українська радикальна партія (далі - РУРП).

Становлення РУРП відбулося 4-5 жовтня 1890 р., коли на зборах радикальної інтелігенції, скликаних І. Франком та М. Павликом, було прийнято її програму⁴. Під нею поставили свої підписи С. Данилович, Є. Левицький, Р. Яросевич, І. Франко та М. Павлик⁵. До складу партії також входили «молоді» соціалісти, зокрема О. Терлецький, Т. Окуневський і К. Трильовський. Окремою групою в партії були так звані «молоді» радикали, серед яких Ю. Бачинський, В. Будзинівський, С. Вітик, М. Ганкевич, О. Колесса, Є. Левицький, В. Охримович та ін.⁶ Соціальною опорою РУРП були робітники та селяни⁷. Її друкованими органами стали часописи «Народ», «Хлібороб», «Радикал» і «Громадський голос»⁸.

Наріжним каменем у програмі РУРП було національне питання. Однак, на шляху його реалізації партія зустрілась із низкою перешкод, передусім поліетнічним складом населення Галичини. За таких умов, партійне керівництво звернуло увагу на єврейське питання, вирішення якого пришвидшило б реалізацію власних програмних настанов. Зрештою, радикали усвідомлювали, що на фоні поширення російського та європейського антисемітизму, а також активізації сіонізму, можна було віднайти шляхи для українсько-єврейського

порозуміння. Тим більше, що на галицьких теренах антисемітизм не набув значних проявів, а поодинокі селянські виступи мали виключно локальний характер⁹. За таких обставин у грудні 1895 р. на IV з'їзді РУРП прийнято нову редакцію програми партії¹⁰. Її положення фактично стали поглибленням попередньої. Серед них варто виділити вимогу «(...) якнайширшої автономії громад в адміністрації народних шкіл і права презентованя учителів для громад», а також «(...) віддання права презентованя всіх пребенд і властей церковних і адміністрації маєтку церковного в руки громад віросповідних»¹¹. Трохи згодом роз'яснення цієї програми були вміщені у «Громадському голосі», де зокрема зазначалося, що «(...) всю вину за фінансові проблеми інші партії звалюють на жидів. Жид, кажуть вони, то одинокий лихвар. Однак ми вважаємо, що не лише жид висасає наші соки, що і християн ціла купа як круки кряче над хлопським стервом»¹². Більше того, усвідомлюючи свій вплив на українське селянство, партійне керівництво заявляло: «Ми повинні виступати і боротися не проти жидів, а проти тих, що кров нашу п'ють, без огляду, чи то п'явка в жидівським халаті, чи в панським циліндрі, чи навіть реверенді»¹³.

Станом на 1898 р. РУРП вже виробила чітку позицію з єврейського питання. Місію систематизатора у цьому плані взяв на себе І. Франко, з-під пера якого вийшло програмне доповнення під назвою «Радикальна тактика». У цій брошурі є окремих розділ щодо єврейського питання. В одному із розділів І. Франко зазначав, що фактично вся програма РУРП побудована так, щоб унеможливити в майбутньому «панування жидів і дармоїдів над робучими людьми»¹⁴. Більше того, Каменяр укотре підкреслював, що «радикали не є антисемітами» і не будуть закликати до насильницьких дій проти євреїв¹⁵. Позицію партії Каменяр обґрунтував так: «Радикали вміють добре розрізнити і знають, що той жидівський лавердак з пейсами (...) є далеко меншим ворогом хлопа, ніж той цивілізований, уфракований і удекорований жидівський фінансист, міліонер, спекулянт та гуртівник, що обертає міліонами, ходить по під руку з графами і міністрами, котрому з любим усміхом стискають руку біскупи та митрополіти. Протів тих вселяких п'явок виступають радикали найсильніше»¹⁶. До цього варто зауважити, що І. Франко був найбільш фахово та безпосередньо обізнаним у становищі іудеїв на українських землях. В одній із статей, вміщених у газеті «Діло» ще 1883 року, він зазначав, що «(...) антиєврейський рух, неначе якась заразна хвороба грасує нині по всій Європі, саме там, де знаходить для цього відповідні зародки. Перед ними потрібно нам стерегтися неначе перед заразною хворобою»¹⁷. Перу Каменяра також належить стаття, опублікована 1887 року, «Семітизм і антисемітизм у Галичині» («Semityzm i antisemityzm w Galicji»)¹⁸, де він наголошував, що «(...) жодна релігія, жодне переконання, жодна народність і жодна раса не були і не можуть бути предметом нашої ненависті»¹⁹.

У грудні 1904 р. прийнято новий варіант програми радикальної партії²⁰. Вона вимагала скасування будь-яких обмежень суспільної рівності й вільного культурного розвитку одиниць (в розумінні меншин. – *Н.В.*); самоврядування україн-

сько-руському і всім політично залежним народам; усунення мілітаризму й спрямування зусилля на примирення всіх народів задля праці над вселюдським добром²¹. У розділі «політичних справ» наголошувалося на перебудові «(...) австрійської держави на федеративний зв'язок народів, з політичною автономією кожної народності на території, переважно нею заселеній із запевненням меншостям усіх політичних і національних прав». У «справах культури й просвіти», були вимоги запровадження української мови як урядової та викладацької в освітніх закладах, «(...) застерігаючи для національних меншостей повне пошануванє прав їх мови, права освіти в рідній мові і розвою рідної культури»²².

Свої програмні засади лідери РУРП прагнули втілювати у практичну площину одразу після утворення партії. Уже в грудні 1890 р. з'явилися ознаки політичного зближення українських радикалів із єврейською інтелігенцією. Підтвердженням цього стало віче, що відбулося у грудні 1890 р. у Львові. На ньому лідери радикалів разом із представниками єврейської громади одностайно виступили за реформу австрійської виборчої системи²³. Редактор «Громадського голосу» М. Павлик так відгукувався про участь єврейської спільноти у вічі: «Треба зауважити, спільність робітників жидівських і їх приятелів з християнськими не має нічого спільного з тими задушевними забагами висших польських верств, щоби жидів спольщити»²⁴. Солідарна участь у вічі поляків, євреїв та українців з метою розширення політичних прав, на думку М. Павлика, давала підстави для сподівання на їх поступову реалізацію²⁵.

1892 року радикали підтримали страйкуючих єврейських ткачів у Коломиї, які вимагали покращення умов праці²⁶. Очевидно, що така солідарність не була випадковою і закладала фундамент подальшої українсько-єврейської співпраці. «Може би і наші сільські жиди розуміли, коли не повинні йти проти селян і їх визискувати та шкодити при виборах і боротьбі о політичні права, а радше повинні триматися разом із селянами і разом з ними виборювати ліпшу долю для всього робучого народа», – підсумовував часопис «Хлібороб»²⁷.

З початком ХХ ст. радикали в єврейському питанні продовжували незмінно дотримуватися своїх програмних засад. Про це йшлося в коментарях «Громадського голосу» на запит депутата Галицького сейму Станіслава Стояловського щодо позбавлення єврейського судді права приймати присягу від християн²⁸. Більше того, радикали піддали осуду українських послів (депутатів. – *Н.В.*), які підтримали цю пропозицію, розцінюючи її як «(...) щось низьке, погане, що просто годі вірити, аби так поступили послы народа, який сам із напруженням всіх сил мусить боротися за кожне своє право. Як можна жадати рівноправності для себе, коли рівночасно жадає обмеження тої рівноправності для інших?»²⁹. З огляду на таку позицію, можна стверджувати, що з-поміж інших політичних сил, радикали найактивніше домагалися захисту прав іудеїв, а їхні прагнення взяти участь у вирішенні спірних міжнаціональних питань вказувало на міжетнічну толерантність і пошуки шляхів співпраці.

Важливість єврейського питання для радикальної партії підкреслює той факт, що партійні органи стабільно інформували на шпальтах газет про становище євреїв не лише в Галичині, а й поза її межами. Зазвичай, це була інформація про єврейські погроми³⁰, або ж, для прикладу, констатація факту проведення сіоністського з'їзду³¹. Однак траплялись й аналітичні розвідки, як от в «Громадському голосі» за 1904 р., де в достатньо гострій формі було відреаговано на публікації, присвячені єврейській громаді. Так, за повідомленням часопису, новий міністр внутрішніх справ Росії, князь Святополк-Мірський, в інтерв'ю газеті «Echo de Paris», заявляв, що попри намагання вести політику в дусі лібералізму, щодо євреїв будуть уживатися певні обмеження, з метою недопущення їхньої «переваги над православними»³². На слова міністра у радикалів знайшлася наступна відповідь: «Коли російський міністр гадає, що пара мільйонів жидів може взяти за чуб декілька десятків мільйонів православних, то хіба ті православні повні нездари»³³.

Окремо варто наголосити на тому, що лідери РУРП, до певної міри, виявляли зацікавленість внутрішнім життям єврейської громади. Приводом до цього стало те, що наприкінці 1905 р. в єврейському середовищі Галичини почали лунати заклики до розірвання з єврейськими коренями і асиміляції єврейського народу серед поляків³⁴. «І це в той час», – писав «Новий громадський голос», – «(...) коли у всіх закутках ведеться боротьба за незалежність національності, коли доктор Бірнбаум у Відні кличе жидів щоб перестали бути «мошками», огидним орудієм пануючої кляси»³⁵. Відомий на той час філософ і громадський діяч Натан Бірнбаум (дійсне прізвище Матіас Ахер. – Н.В.) відкрито виступав проти єврейської асиміляції «з пануючим народом». Він уважав, що єврейська громада у Галичині має прагнути до взаємодії з українцями, які не брали активної участі в антисемітизмі та не вимагали єврейської асиміляції³⁶. Спільною ж проблемою у становищі обох народів була політична залежність, а значить і не складно було знайти шляхи до порозуміння.

На початку ХХ ст. спостерігалось прагнення до політичної співпраці в єврейському питанні між радикалами та Українською націонал-демократичною партією. Її лідер Ю. Романчук на сесії Австрійського парламенту 1906 року, аналізуючи здобутки і втрати у боротьбі за національну самобутність єврейського народу, зазначав: «Мусимо з чисто тактичного боку сприяти цим змаганням, бо тоді сила нашого ворога зменшиться на 600 тис. провідних «з інтересу поляків»³⁷. Поглиблювало ці сподівання і утворення 1905 року Єврейської соціал-демократичної партії. Її діяльність, а особливо чітка організованість і швидкість реалізації програмних положень отримали схвальні відгуки радикалів³⁸.

Таке зближення на політичному рівні українських радикалів і євреїв викликало і без того жорстку реакцію з боку духовенства, яке переконувало громадськість, що «радикали і соціалісти – то безбожники, вони в бога не вірують. Разом з жидами – бо деж без них обійшлося би, де ходить о знищення святої віри – хочуть вони перевернути християнство з гори корінем

(...)»³⁹. На свій захист та для пояснення власної позиції з цього питання «Громадський голос» опублікував коментар, суть якого зводилася до об'єднання навколо спільної ідеї боротьби проти «(...) визиску і гніту зі сторони капіталістів та власників великих посілостей» як радикалів і соціалістів, так і єврейських соціалістів, польських, німецьких та ін. Більше того, радикали характеризували єврейських робітників з позитивної сторони, зазначаючи, що «(...) жидівські товариші далеко завзятіші й певніші від наших у боротьбі проти визиску і панування неробів, бо вони більше освічені, тож рабіни не в силі загулювати їх або застрашити. (...) між жидами є порядні, чесні і характерні одиниці яких болить серце, коли вони бачать, як капіталісти, польські пани та жидівські посесори висисають і обкрадають робучий нарід»⁴⁰. Спільність політичної позиції українських радикалів і євреїв визначав той факт, що «жидівські товариші завзято виступають проти безправств і лайдаків так польської, московської або іншої шляхти і рівно ж як і проти визиску зі сторони жидів – посесорів, дідичів, фабрикантів, великих багачів»⁴¹.

Отже, напередодні виборів до австрійського парламенту 1907 року представники радикалів і сіоністів Галичини підійшли до спільного політичного знаменника. Це стало своєрідним підсумком програмних напрацювань РУРП, утілення яких передбачалося здійснити під час виборчої кампанії. Унаслідок політичних домовленостей 1907 року до австрійського парламенту за допомогою радикалів було обрано двох єврейських депутатів: львівського адвоката Генріха Габеля та доцента Празького університету Артура Малера⁴². Як зазначали самі радикали, причиною спільного українсько-єврейського голосування було «(...) через вибір сіоністів не допустити на послів двох вшехполяків та допомогти жидам усвідомити і цілому світу, що жида це не поляки, а окремий нарід»⁴³. Показовою також є позиція радикалів стосовно збільшення кількості єврейських голосів, «(...) бо се вказує, що жида щораз більше опускають польську-панську клямку і що колись можуть її цілком опустити, а тоді прийде час поділитися нам з жидами – міськими мандатами»⁴⁴. Троє єврейських депутатів від Галичини – А. Малер, Г. Габель та А. Штанд – спільно із представником сіоністів із Буковини Б. Штравхером⁴⁵ утворили перший в європейському парламенті єврейський клуб⁴⁶. За підтримку у виборчій кампанії, єврейські депутати, у більшості загальних питань, виступали спільно з українськими⁴⁷.

Така співпраця відверто непокоїла польську сторону, що приділяла єврейському питанню значну увагу. Утрата впливу на єврейську спільноту Галичини могла призвести до поширення сепаратизму й краху польської політики у міжнаціональних відносинах. На підтвердження такого припущення, можна навести роздуми польського дослідника В. Яворського, який, аналізуючи виборчу кампанію 1907 року, зазначив: «Єврейський сепаратизм, що з'явився під час виборів, їхня коаліція із соціалістами і українцями проти поляків, вибір зрештою іноземця засвідчив, що треба буде значної розваги і спокою в інших євреїв, щоб поховати у нас антисемітизм. Ми б

його вважали нещастям для нашої країни, але сіонізм і його випадкова перемога є звичайним шляхом до нього, тому в сіонізмі мусимо бачити один фермент більший, грізний і згубний для спокою нашої суспільної праці»⁴⁸.

Напередодні Першої світової війни діяльність РУРП в єврейському питанні була менш активною, на що звернув увагу Р. Заклинський. На його думку, при реалізації плану партії щодо поділу Галичини, вагому роль відіграватиме голос єврейської громади, а значить взаємна допомога і співпраця на політичному ґрунті сприятиме здійсненню цього⁴⁹.

Загалом Радикальна партія з метою підвищення свого авторитету і розширення впливу в середовищі єврейської громади Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст. значну увагу приділяла єврейському питанню, суспільна резонансність якого в цей час була достатньо значною. Закладені у програмах принципи автономії громад мали сприяти наданню рівноправності єврейському населенню не лише на папері, а й на практиці. Політична співпраця українських радикалів з євреями була продиктована взаємодопомогою у підтримці тих чи інших національних питань на різних щаблях владної вертикалі. Така позиція українців і євреїв визначалася спільними зусиллями, спрямованими на противагу дій асиміляторів, які стояли на заваді реалізації поставлених завдань.

Підтримка українськими радикалами євреїв також мала на меті зняти напругу в міжнаціональних стосунках і в подальшому унеможливити виникнення будь-яких виявів протистояння. До цього варто додати, що з-поміж інших партій Галичини на зламі XIX – XX ст. позиція РУРП у цьому питанні була найбільш аргументованою і виваженою.

Результати співпраці між українськими радикалами і прогресивно налаштованими єврейськими колами, що особливо активізувалися на початку XX ст., викликали відверте занепокоєння польської сторони, яка намагалася не допустити консолідованих спільних дій політично залежних народів. Обидві сторони спільними зусиллями впевнено йшли до накресленої мети, проте на заваді її реалізації стала Перша світова війна, що фактично знівельовала політичні напрацювання радикалів.

¹ *Wasiutyński B.* Ludność Żydowska w Polsce w wiekach XIX i XX.

² Макачук С. Етносоціальное развитие и национальные отношения на западно-украинских землях в период империализма. – Львов, 1983. – С.36.

³ *Materyały do kwestyi żydowskiej w Galicyi. Z polecenia Wydziału Krajowego / Oprac. Stanisław Gruński.* – Lwów, 1910. – Tabl. I. – S. 3.

⁴ Програма Русько-Української радикальної партії // Народ. – 1890. – № 20. – 15 жовтня. – С. 301-303.

⁵ *Левицький К.* Історія політичної думки галицьких українців 1848-1914. На підставі споминів. – Львів, 1926. С. 234.

⁶ *Грицак Я.* «Молоді» радикали в суспільно-політичному житті Галичини // Записки Наукового товариства імені Т. Шевченка. – 1991. Т. ССХХІІ: Праці історико-філософської секції. – С. 74.

⁷ *Франко І.* Русько-українська радикальна партія і загальне голосування // Народ. – 1891. – № 1. – 1 січня. – С. 6.

⁸ *Кугутяк М.* Радикальна партія в Східній Галичині // Укр. іст. журн. – 1990. – № 10. – С. 60.

⁹ *Дашикевич Я.* Єврейсько-українські взаємини середини ХVІ – початку ХХ ст.: періоди рівноваги // Слово і час. – 1992. – № 9. С. 66–67.

¹⁰ Радикал. – 1896. – № 7. – 5 січня. – С. 70–71.

¹¹ Там само. – С. 71.

¹² Пояснення програми русько-української радикальної партії // Громадський голос. – 1897. – Ч. 15. – 1 серпня. – С. 123.

¹³ Там само.

¹⁴ *Франко І.* Радикальна тактика. Ч. 1. – Львів, 1898. – С. 11.

¹⁵ Там само. – С. 12.

¹⁶ Там само. – С. 13.

¹⁷ Там само. – С. 2.

¹⁸ *Franko I.* Semityzm i antisemityzm w Galicji // Przegląd społeczny. Pismo naukowe i literackie. Т.ІІІ. Styczeń. Z. 1. – Lwów, 1887. – S. 431-444.

¹⁹ *Франко І.* Zur Judenfrage (До юдейського питання): Літературно-публіцистичне видання. – К., 2002. – С. 9.

²⁰ Програма українсько-руської радикальної партії // Новий громадський голос. – 1905. – Ч. 2. – 5 січня. – С. 9-10.

²¹ Там само. – С. 9.

²² Там само. – С. 10.

²³ *Макарчук С.* Відносини між Русько-українською радикальною партією і Соціал-демократичною партією Галичини і Сілезії у 90-х рр. ХІХ ст. // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. – Вип. 9. – Львів, 2001. – С. 439–440.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само. – С. 15.

²⁶ Хлібороб. – 1892. – № 18 і 19. – 1 жовтня. – С. 143.

²⁷ Там само. – С. 143-144.

²⁸ Stenograficzne sprawozdanie z drugiej sesji ósmego peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskim z roku 1904. Т.1. Od 30 wresnia do 12 listopada 1904. Pos. 9 od 14 października. – S. 372, 428–432.

²⁹ І ви жадаєте рівноправності?! // Новий громадський голос. – 1904. – Ч. 19. – 4 листопада. – С. 151.

³⁰ Громадський голос. – 1911. – Ч. 31. – 21 червня. – С. 6.

³¹ Громадський голос. – 1911. – Ч. 40. – 23 серпня. – С. 7.

³² Непоправні раби // Новий громадський голос. – 1904. – Ч. 16. – 22 вересня. – С. 127.

³³ Там само.

³⁴ Інтерес чи переконання // Новий громадський голос. – 1905. – Ч. 35. – 21 грудня. – С. 280.

³⁵ Там само.

³⁶ *Дашкевич Я.* Взаємовідносини між українським та єврейським населенням у Східній Галичині. – С. 69–70.

³⁷ Національність Жидів // Громадський голос. – 1906. – Ч. 3. – 12 січня. – С. 2.

³⁸ *В.Л.* Жидівська соціалдемократична партія і її конгрес // Земля і воля. – 1911. – Ч. 34. – 28 жовтня. – С. 2.

³⁹ Попи та Жиди // Громадський голос. – 1906. – Ч. 52. – 3 серпня. – С. 1.

⁴⁰ Там само.

⁴¹ Там само.

⁴² *Dubanowicz E.* Stanowisko ludności żydowskiej w Galicyi wobec wyborów do parlamentu wiedeńskiego w r. 1907. – Lwów, 1907. – S. 20.

⁴³ По виборах // Громадський голос. – 1907. – Ч. 48. – 28 червня. – С. 1.

⁴⁴ По других виборах // Громадський голос. – 1911. – Ч. 35. – С. 1.

⁴⁵ З постаттю Б. Штраухера дослідники пов'язують піднесення політичної активності єврейського населення Буковини на початку ХХ ст. (*Безаров А.* Из истории евреев на Буковине (XIX - начало ХХ вв.) // Єврейська історія та культура в Україні: Матеріали конференції 22-23 листопада 1993. – К., 1994. – С. 23)

⁴⁶ *Gabel G.* Klub żydowski. – Lwów, 1907. – S. 3-5.

⁴⁷ *Погребинська І, Гон М.* Євреї в Західноукраїнській народній республіці (До проблеми українсько-єврейських взаємин). – К., 1997. – С. 23.

⁴⁸ *Jaworski W.* Po wyborach. – Kraków, 1907. – S. 10-11.

⁴⁹ Там само.

В общественно-политической жизни Галиции в конце XIX – начале ХХ вв. важное значение имел еврейский вопрос. Особое внимание на него обратили лидеры Русско-украинской радикальной партии. Сотрудничая с евреями, которые численно уступали только украинцам и полякам, они пытались ослабить влияние польских политических сил и способствовать решению еврейского вопроса на галицийских землях.

Ключевые слова: еврейский вопрос, радикалы, украинцы, поляки, сионизм.

Jewish question became important in social and political life of Galicia at the end of 19th and the beginning of 20th centuries. The leaders of Ruthenian-Ukrainian Radical Party paid special attention to this issue. The number of Jews was only slightly less than that of Ukrainians and Poles, thus through the cooperation with Jewish population these leaders tried to weaken the influence of Polish political forces and foster the solution of Jewish issues in Galicia.

Key words: Jewish question, radicals, Ukrainians, Poles, Zionism.